

Staeroperationens Historie i Billeder : Foredrag i Dansk medicinsk-historisk Selskab 20-XI-1919 / [K.K.K. Lundsgaard].

Contributors

Lundsgaard, Konrad Kristian Karl, 1867-1931.

Publication/Creation

København : Koppel, 1920.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/xvqmf2nx>

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

1
F. 17
12

K. K. K. LUNDSGAARD

STÆROPERATIONENS
HISTORIE I BILLEDER

K Ø B E N H A V N 1 9 2 0

HENRIK KOPPELS FORLAG

F. xi. c

20

STÆROPERATIONENS
HISTORIE I BILLEDER

UDGIVET AF
DANSK MEDICINSK-HISTORISK
SELSKAB

K. K. K. LUNDSGAARD

STÆROPERATIONENS HISTORIE I BILLEDER

(FOREDRAG I DANSK MEDICINSK-
HISTORISK SELSKAB 20 - XI - 1919)

K Ø B E N H A V N 1 9 2 0

H E N R I K K O P P E L S F O R L A G

Titelvignet fra *Bartisch, Augen-Dienst*,
2den udgave, 1686.

DET er vistnok nødvendigt, at jeg i denne forsamling, der for en stor del består af ikke-læger, begynder mit foredrag med at fortælle Dem, hvad stær er.

Ved stær, nærmere betegnet grå stær, i det internationale lægesprog *cataract*, forstår man en fordunkling af øjets linse; denne bliver uigennemsigtig, således at lyset ikke mere gennem pupillen kan passere ind i øjets indre og danne billede på nethinden, hvad der, som De ved, er betingelse for syn.

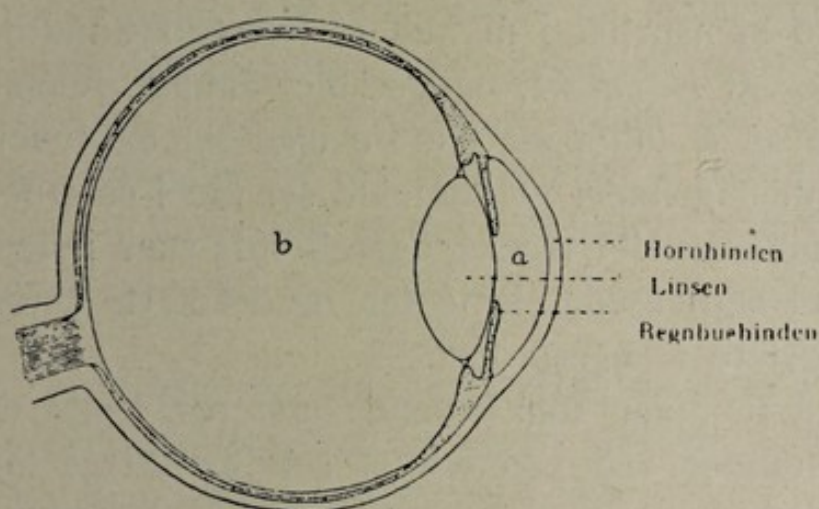

Fig. 1. Billede af normalt øje.

Linsen ligger fortil i øjet med sin forflade støttet mod regnbuehindens bagflade. Foran den og regnbuehinden findes forreste øjenkammer (a) med den tyndtflydende vandvæske, der efter udtømmelse hurtigt reproduceres og derfor uden skade kan udtøm-

mes. Bag den ligger glaslegemerummet (b), som indeholder en substans, der i konsistens og udseende ligner rå hønseæggehvide; af den tåler øjet kun at miste en mindre del, den reproduceres nemlig ikke, og mistes større mængder af den, vil øjet gå til grunde.

Da den midterste del af linsens forflade ligger frit i pupillen, vil en uklarhed af linsen ved umiddelbar betragtning røbe sig som en grålig reflex i den normalt kulsorte pupil; deraf kommer navnet *grå stær*, i modsætning til det nu forældede begreb *sort stær*, med hvilket man i ældre tid forstod al blindhed, hvor den grålige reflex manglede. Sort stær rummede i sit begreb en del forskellige sygdomme i synsnerve, nethinde o. l., som man ikke var i stand til at erkende, førend øjenspejlet i midten af forrige århundrede opfandtes af *Helmholtz*, og det blev muligt gennem pupillen at se ind i øjets indre med samme tydelighed, som man gennem et nøglehul ser ind i en stue. Derved opløstes det tågede begreb sort stær i sine klare og vel afgrænsede elementer, og det hørte hermed op at eksistere i lægesproget.

Grå stær kan som bekendt opereres. Dette sker nu om stunder ved gennem et snit at udtage den for dunkle linse uden at beskadige eller udtømme glaslegemet. Dermed bliver den spærrede pupil atter fri, og lyset kan trænge ind i øjets indre. Idet linsen fjernes, bliver øjets brydningsævnne noget formindsket, og billederne på nethinden som følge deraf noget uskarpe, men patienten får dog også uden brille tåleligt gangsyn; at resultatet i hvert fald ikke er at foragte, kan man slutte deraf, at stæroperation er gjort

tusinder af år før brillernes opfindelse. Med briller kan den opererede komme til at se fuldstændigt skarpt og få så god synsstyrke, som han havde, før han fik sin sygdom.

Når jeg skal vise Dem nogle gamle billeder af stæroperationer, vil disse dog fremstille et helt andet operativt indgreb end det omtalte. Dette er nemlig af ret ny dato: fra midten af det 18de århundrede. Dets indførelse er en af lægekunstens største triumfer, der skyldes franskmanden *Jacques Daviel*. Men tusinder af år før hans tid havde man gjort operative indgreb på grå stær, dog ud fra ganske fejlagtige anatomiske og fysiologiske forestillinger, saaledes at man i virkeligheden ikke havde mindste forestilling om, hvad man foretog sig.

Det er i høj grad betegnende for mangelfuldheden ved den menneskelige erkendelse, at medens stæroperationen blev til i oldtiden, vidste man først omkring 1700-tallet af vor tidsregning, at stæren havde sit sæde i linsen, og at det var linsen, man ved operationen angreb.

I den første kendte beskrivelse af øjets anatomi, der skyldes *Demokritos* og er fra det 5te århundrede f. Chr., kendes linsens existens ikke.

Hippokrates og *Aristoteles* har vistnok kendt linsen, men opfattet den som et kunstprodukt, der var opstået ved vævenes stivnen i døden. Først hos *Celsus*, der levede i Rom på *Neros* tid, omtales linsen tydeligt, men hans anskuelse om øjets anatomi, der blev stående i 1700 år, gjorde den rette opfattelse af stær umulig. For *Celsus* var nemlig linsens beliggenhed

langt bagtil i øjet, omtrent i dets midte; den var adskilt fra pupillen ved et »locus vacuus«, et tomt rum, og fra den udgik efter hans mening synskraften.¹⁾

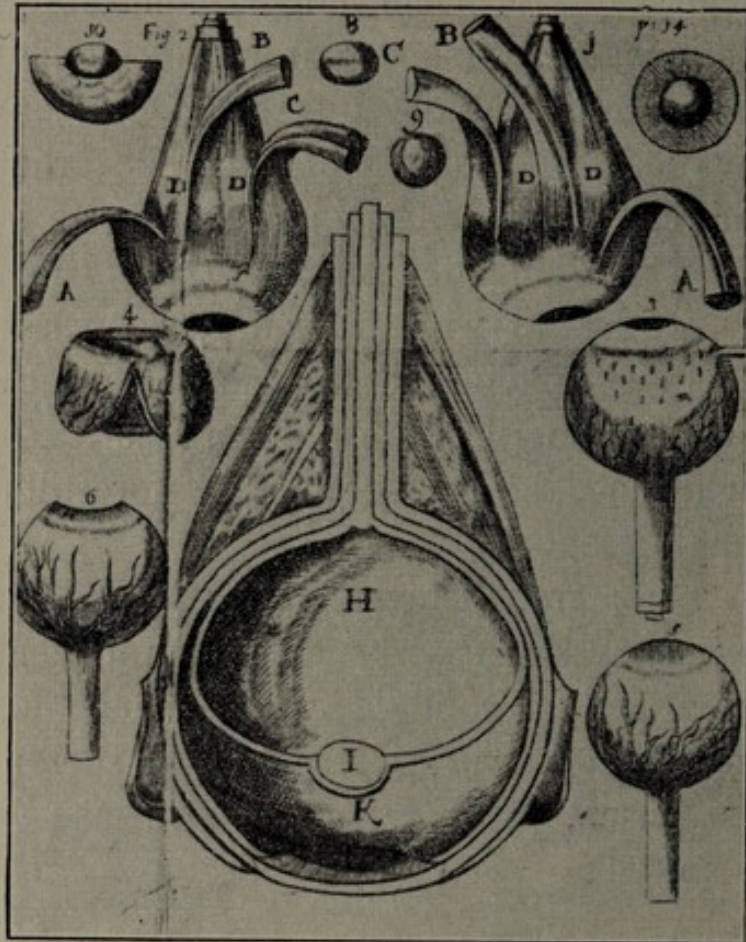

Fig. 2. Øjets anatomi i Georg Bartisch von Königsbrücks Augen-Dienst, 2den udg. 1686, Nürnberg (Georg Scheurer). I linsen.

Ser De på dette billede fra en oftalmologisk lærebog fra det 17de århundrede, finder de denne *Cel-sus'* opfattelse bevaret.

Under disse omstændigheder faldt det ingen ind, at den grå fordunkling i pupillen skyldtes linsen, man

¹⁾ Grönholm, Grunddragen af ögonanatomiens historiska utveckling. Finska Läkarasällskapets Handlingar 1916. Mars.

mente, det var en hinde, der havde dannet sig derved, at legemets urene safter havde sænket sig ned over pupillen og var stivnede; følgen deraf var, at lyset udefra ikke længere kunde nå ind til det lysperciperende organ, linsen. Araberne kaldte ud fra denne forestilling sygdommen for vandet, »ma'«, eller vandet, der falder ned, og denne betegnelse gik i middelalderen over i navnet *cataract*, som sygdommen bærer den dag idag og sikkert vil vedblive at bære til evig tid, som minde om fædrenes vildfarelse.

Ganske naturligt gjorde man ret tidligt forsøg på at fjerne den formodede hinde ved at stikke en nål ind i øjet og rive den tilside. Man vippede på denne måde uden at vide det linsen ned i glaslegemerummet. Den øjeblikkelige effekt var i reglen god, idet pupillen blev fri. Varig var virkningen dog kun i de sjældneste tilfælde, idet linsen ofte efter nogen tids forløb atter steg op på plads; men i mange tilfælde skete, hvad værre var, at øjet gik til grunde ved smertefulde betændelser eller andre alvorlige øjensygdomme (grøn stær). Denne operationsmetode kaldes *reklinat*ion af linsen, i modsætning til *Daviels*, der betegnes *linseextraktion*.

I den anatomiske orientering fulgte jeg ovenfor den græsk-romerske kultur, i hvilken reklinationen først viser sig på tiden omkring Christi fødsel.

I den indiske kultur har den dog været kendt 4—500 år tidligere, således som det fremgår af de berømte skrifter, forfattede af *Suçruta* og *Charaka*; fornylig har man endog opdaget, at Babylonerne vistnok har kendt stæroperationen endnu 1500 år tidligere.

For 19 år siden fandtes ved Byen Susa en stensøjle med kileskrift, der oversattes 1902 af *W. Scheil* og viste sig at være kong *Hammurabis* lov og være skrevet c. 2000 år før Christi fødsel, på *Abrahams* tid.¹⁾ I loven findes 2 paragraffer, som synes at tage sigte på stæroperationer.

I § 215 står:

Når en læge
en mand med et svært sår
med nål af bronze
har behandlet
og helbreder manden
og mandens plet
med nål af bronze
har åbnet
og mandens øje
har helbredet
10 shekel sølv
vil han få.

I § 218 står:

Når en læge en fri mand
med et svært sår
med nål af bronze
har behandlet
og lod manden dø
og mandens plet
med nål af bronze
har åbnet og mandens øje
har ødelagt
hans hænder skal afhugges.

¹⁾ *Musy*, Zeitschrift f. Augenheilkunde. Bd. XXXV. 1916. S. 311.

§ 220 bestemmer, at hvis det er en slave, lægen har ødelagt øjet på, skal han betale halvdelen af slavens værdi i sølv.

Her hvor der er tale om plet, uklarhed, i forbindelse med øjet og broncenål, er det vistnok ikke for dristigt at antage, at det drejer sig om reklination af grå stær.

Kong *Hammurabis* bestemmelse om straffen for en mislykket operation er højst ejendommelig og kan næppe tænkes gjort effektiv, i hvert fald vilde en nutidsøjelæge, der dog opererer med langt mindre risiko, ikke komme til at praktisere ret længe, hvis denne bestemmelse fandtes i nutidens love.

Mellem stæroperationen i Babylon og dens opståen i Rom kan der ikke påvises nogen forbindelse. *Celsus* beskrev her operationen, der den gang udførtes af habile læger; men i middelalderen blev forholdet et andet, de lærde medicinere anså det for at være under deres værdighed at beskæftige sig med kirurgi, og kirurgerne under deres værdighed at have med øjensygdomme at gøre. Største delen af stæroperationer udførtes den gang og langt op i den nyere tid af omvandrende stærstikkere, samvittighedsløse, uvidende personer, der drog rundt i gøglervogne fra by til by, ledsagede af klovner og trompetere til at gøre reklame for sig. På åben plads opereredes patienten for en måbende, undrende hob, der fik lejlighed til at overbevise sig om, at den syge ved operationen fik sit syn. Men når han få dage senere oftest sad med smerten, var stærstikkeren i reglen over alle bjerge. En del af de tilstedeværende medicinske tilhørere vil kende disse forhold fra *Norries* bidrag

til stærstikkernes historie i Norden og fra *Norman Hansens* roman »Stærstikkeren«, der væsentligst er bygget over *Norries* afhandling.¹⁾

Fig. 3. Ridder Taylor. Efter kobberstik.
Chevalier Riche Roma pinx. A. Reinhardt sc. Francofurti.

¹⁾ *Gordon Norrie*, Okulister og Oftalmologer i gamle Dage, særligt i Danmark. Nordiskt Medicinskt Arkiv 1893. N:r. 7.

Enkelte af disse vandrende operatører var dog, i hvert fald i den nyere tid, virkeligt kyndige folk, selv om deres forretningsdygtighed og charlataneri ofte var udpræget som f. ex. hos den også af *Norrie* behandlede verdensbekendte ridder Taylor: »patenteret pavelig, kejserlig og kongelig øjenlæge, professor i optik og forfatter til mere end 40 skrifter om øjensygdomme i forskellige sprog.«

Blandt de hæderligste og mest samvittighedsfulde af de gamle stæroperatører rager Dresdener sårlæggen *Georg Bartisch v. Königsbrück* højt op, han der hævdede, at øjenlægens kunst var den ædleste og fineste af alle kunster. Han skrev i 1583 sin berømte bog *Ophthalmodouleia Das ist, Augendienst*, den første oftalmologi siden *Celsus'* dage. Den er forsynet med en del billeder, tegnede af ham selv og udførte i træsnit, og deriblandt er det først kendte billede af en stæroperation.¹⁾

De ser, den foregår i en stue og ikke på åben plads, thi der, siger *Bartisch*, »er stedet for bød lens arbejde, der udføres til skræk og advarsel for andre, men redelige folk, hvad enten de er patienter eller læger, optræder ikke på denne måde.«

Operatøren, der stikker sin stærnål ind i patientens øje, sidder lidt højere end patienten, hvis hoved støttes af en assistent, begge dele er efter *Celsus'* angivelse.

I anden udgave af *Bartischs* bog, der udkom 103 år senere, altså 1686, med uforandret text — sålidt

¹⁾ Dog findes i biblioteket i Bryssel et manuskript fra 1352 med et billede, fremstillende slutningen af en stæroperation: en stående mand holder en nål i nærheden af en siddende mands øje.

liv var der den gang i medicinen — findes stæroperationen udført i kobberstik, iøvrigt er den væsentligste forskel på de to billeder dragterne, i det første renæssancekostumer, i det andet rococodragter.

Fig. 4. Reklination af stær.
Efter træsnit i Georg Bartisch v. Königsbrücks
ΟΦΘΑΛΜΟΔΟΥΛΕΙΑ 1583.

På det første billede opererer lægen det venstre øje med højre hånd, paa det andet højre øje med venstre hånd. Formentlig har det af kunstneren været udført omvendt, da man vistnok som regel tegnede sin fremstilling direkte ned på træ- eller kobberpladen og derfor ved aftrykket fik et spejlbillede, men i hvert fald forlangtes det i de tider, at opera-

tøren altid skulde sidde foran patienten og derfor måtte være ambidexter. I vor tid vil man derimod

Fig. 5. Reklination af stær. Efter kobberstik i Georg Bartisch v. Königsbrücks Augen-Dienst. 2den udg. 1686.

som regel operere begge øjne med højre hånd og derfor, hvis operationen sker på højre øje, stå bagved patienten på den plads, assistenten har på billederne.

*Hirschberg*¹⁾ og *Greeff*²⁾ finder *Bartischs* billeder lidt virkelighedstro, navnlig fordi operatøren ganske meningsløst holder den fri hånd på siden af patientens hoved istedetfor at benytte den til at holde øjenlågene fra hinanden. *Bartisch* har nu ganske vist selv i teksten fremhævet, at øjenlågene skal holdes på denne måde; men formentlig har han for ikke at dække operationsfeltet tilladt sig en frihed i tegningen. Jeg er dog tilbøjelig til at tro, at operationen også er mulig på den fremstillede måde, thi på et fotografi, der for et par år siden fandtes i et engelsk oftalmologisk tidsskrift, af stærstik fra det nuværende Indien, hvor metoden stadig anvendes af indfødte operatører, ses samme anbringelse af lægens fri hånd.

Stærnålene, der anvendtes, ser De her et billede af efter 2den udgave af *Bartischs* Bog. Håndtagene er, som De ser, prægtigt udstyrede, et par af dem er snoede, hvilket er en rest fra *Celsus'* tid, og også kendes fra Araberne; meningen hermed var, at nålen lettere skulde kunne drejes med fingrene.

Bartisch lagde den største vægt på stærnålens omhyggelige forarbejdelse; det er, siger han, »ikke et instrument, med hvilket der skal arbejdes i træ eller læder, sten eller ben, men i det subtileste organ i det menneskelige legeme. Nålen skal være gjort af fint sølv, spidsen skal være glat, spids og forgyldt.«

¹⁾ *S. Hirschberg*, Geschichte der Augenheilkunde, i: *Graefe-Jaemisch*, Handbuch der gesamten Augenheilkunde. Bd. XIII. Kap. XXIII. Leipzig 1908 (2. udg.).

²⁾ *Richard Greeff*, Rembrandts Darstellungen der Tobiasheilung. Stuttgart 1907.

Han nedværdiger sig ikke til som de vandrende stærstikkere at benytte messing- eller jærnnåle.

I *Guillemeaus* kirurgi¹⁾ fra 1595 ses på andet titelblad et billede af en stæroperation, på hvilket *Hirschberg* finder samme fejl som nys nævnt, medens

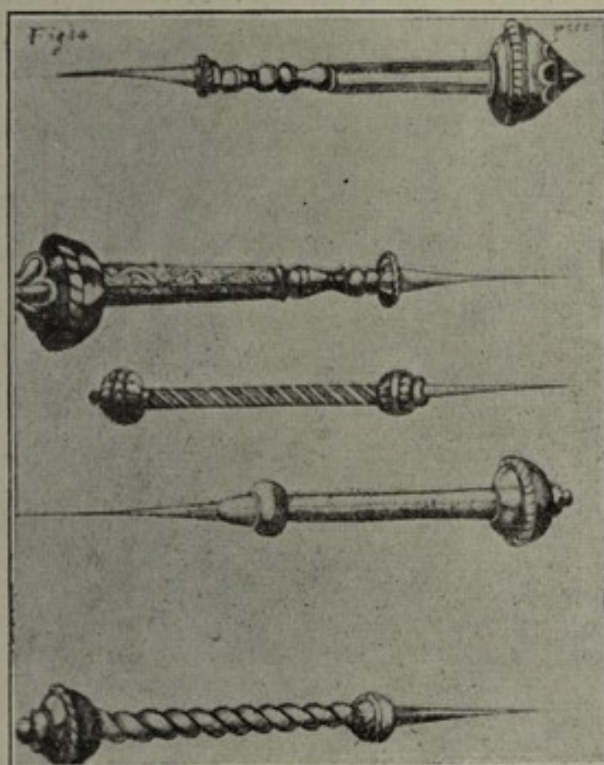

Fig. 6. Stærnåle. Efter kobberstik i Georg Bartisch v. Königsbrücks Augen-Dienst. 2den udg. 1686.

han er tilfreds med at fastslå, at en fordring, Grækerne og Araberne stillede: at det ikke opererede øje skulde være tilbundet, her er sket fyldest.

På det kongelige Bibliotek findes et gammelt manuskript, der viser sig at være en afskrift af *Bartischs* bog, men ledsaget af en del originale akvarel-

¹⁾ Chirurgie françoise. Paris 1595.

ler af patienter med øjensygdomme; blandt dem findes 2 stæroperationsscener. Disse er først beskrevne af *Norrie*, l. c., men aldrig reproducerede.

Norrie har bestemt billedernes alder til begyndelsen af det 17de århundrede og mener, at kunstneren er lægen *Anders Nielsen Skytte*, *Andreas Toxotius*.

Fig. 7. Reklination af stær. Efter kobberstik i
Guillemeau: *Chirurgie françoise*. Paris 1595.

De ser, at de meget ligner *Bartischs* billeder; en ejendommelighed, som *Norrie* har gjort opmærksom på, er, at patient og operatør sidder på lige høje bænke, altså på trods af *Celsus'* forlangende, endvidere at operatøren bruger armstøtte, der først angives 1617 af *Fabricius Hildanus*.

Fig. 8. Reklination af stær. Efter akvarel i et håndskrift i det kgl. Bibliotek. Anonymi Buch von Augen-Krankheiten, mit gemahlten Figuren. Gl. kgl. Samling, Fol. 232.

Fig. 9. Reklination af stær. Efter akvarel i et håndskrift i det kgl. Bibliotek. Anonymi Buch von Augen-Krankheiten, mit gemahlten Figuren. Gl. kgl. Samling. Fol. 232.

På billedet fig. 9 findes som eksempel på kunstnerens naturalisme den ene af assistenterne malet med et »blåt øje.«

Det er beklageligt, at billederne i det omtalte manuskript aldrig er udgivne, de er såvel i oftalmologisk som i kulturhistorisk henseende af den allerstørste interesse og i kunstnerisk henseende ingenlunde ringe.

Jeg skal nu vise Dem et billede, der er af ganske særlig betydning ved sin naturtroskab og sin kunstneriske værdi: *Rembrandts* stæroperation eller, som dets titel er, »Tobias helbreder sin Fader«. Billedet er et maleri, der findes i grev *Arenbergs* samling i Bryssel. Det er stukket to gange i kobber, første gang af *Marcenay* 1755, anden gang af *Greenwood*. De ser her et billede, taget efter *Marcenays* stik.

Billedet er en overordentlig naturalistisk fremstilling, der ikke lader den kyndige i tvivl om, at maleren har studeret stæroperationen efter naturen, inden han gav sig i lag med sin opgave. Det er interessant at se, hvorledes unge *Tobias*, operatøren, forstår at fixere den gamles hoved på samme måde mod sit bryst, som øjenlægen nu om stunder vilde gøre det i en lignende situation, hvor højre øje skulde opereres med højre hånd¹⁾, og det synes også, at han fixerer øjenlåget på patienten.

Foran patienten står hans gamle hustru, der holder hans hænder, dels for ved berøring at yde ham kærlig trøst, dels for at hindre ham i uvilkårligt at

¹⁾ Kobberstikket er spejlbillede af maleriet.

gribe op i operationsfeltet. I dette ses operatøren arbejdende med sin nål, der har en stilling, hvoraf det tydeligt fremgår, at øjeblikket er operationens

Fig. 10. Tobias helbreder sin fader. Rembrandt pinx.
Marcenay sculp. 1755.

sidste fase, netop den hvor linsen presses ned i glaslegemet, og patienten får sin syn. — Englen følger som en interesseret student med spændt og ængste-

lig opmærksomhed operationen, medens operatøren er fuldstændig optaget af sit ansvar.

De af mine tilhørere, der kender *Tobias'* bog, vil føle sig desorienterede af *Rembrandts* fremstilling. For

Fig. 11. Brudstykke af fig. 10.

dem af de tilstedeværende, der ikke kender den, skal jeg korteligt¹⁾ referere den del af dens indhold, der har betydning for billedet, og der er dobbelt grund

¹⁾ Efter *Fr. Buhls* for nylig udkomne: »Fortællingerne om Tobit og Judith.« Kbh. 1919.

til på dette sted at gøre det, fordi *Tobias* er stærstikkernes skytspatron, og billeder af hans historie undertiden fandtes malede på deres vogne. — På titelbladet af 2den udgave af *Bartischs* bog ses da også som titelvignet *Tobias* med englen og sin hund, omskrevet med et »vias tuas domine demonstra mihi.«¹⁾

Tobias' bog handler om en mand ved navn *Tobias* og hans søn af samme navn. En gang den gamle selv havde begravet en af sin slægt, vilde han, da han kom til sit hus, ikke gå ind, thi da han havde rørt ved et lig, var han uren. Han lagde sig derfor indenfor gårdmuren med åbne øjne, og en af de svaler, der fandtes i muren, kastede sit skarn i hans øjne, så der blev hvide pletter i dem. Han henvendte sig til lægerne; men de kunde ikke hjælpe ham, og jo mere de salvede øjnene, des dårligere blev de, og til slut var han helt blind og var berøvet synet i 4 år.

Tobias' bøn til Herren blev hørt, og englen *Rafael* udsendtes for at helbrede ham. Unge *Tobias*, der af sin fader sendtes ud for at hæve en pengesum, fik *Rafael* til ledsager uden at vide, hvem han var. De kom om aftenen til Tigris, og da *Tobias* vilde gå ud i floden for at bade sig, slog en fisk op og truede med at sluge hans fod. Englen befalede *Tobias* at gribe fisken, kaste den på land og udtage dens lever, hjerte og galde. Hvortil leveren og hjertet skal anvendes, forbigås her, fordi det kun vedrører den del

¹⁾ Se vignetten på bagsiden af titelbladet foran.

af fortællingen, som lades uomtalt; men med galden skal den, der har hvide pletter i øjnene, indgnide dem, så bliver han helbredet.

Ved hjemkomsten befaler *Rafael Tobias*, at han skal stryge galde i den gamles øjne; når han føler det svie, vil han gnide dem, og da vil de hvide pletter forsvinde. Alt dette sker, unge *Tobias* smurte galden i faderens øjne, og da det sved i øjnene, og han gned dem, skællede de hvide pletter af fra øjenkrogene, og han så sin søn og faldt ham grædende om halsen, hvorpå han takkede Gud, »fordi du har voldt mig smerte og forbarmet dig over mig.«

Som bekendt har *Rembrandt* udført en del billeder, tegninger og malerier, Tobiashistorien vedrørende, og man spørger sig selv, hvorledes det kan gå til, at den store naturalist, der har vist et så betydeligt kendskab til *Tobias*fortællingen, ikke i helbredelses-scenen har fulgt denne. Tobiashelbredelsen er fremstillet af mange andre kunstnere, men altid som en slags massage og aldrig før eller senere på denne usædvanlige måde.

Professor *Greeff* i Berlin har i sin bog »*Rembrandts Darstellungen der Tobiasheilung*« givet en forklaring herpå. I den græske text, hvori *Tobias'* bog kendes, er der om den sygdom, gamle *Tobias* lider af, brugt udtrykket *leucomata*, et udtryk, som øjenlægerne bruger den dag idag i dets oprindelige betydning: pletter på hornhinden. Da *Luther* oversatte biblen,

begik han imidlertid her en oversætterfejl, idet han lod leucom betyde stær, og denne fejl gik igen i den hollandske bibeloversættelse. *Rembrandt* måtte altså tro, at det drejede sig om en stærhelbredelse, og, medicinsk interesseret som han var, har han fremstillet den helbredelsesmetode, man den gang anvendte for stær.

Det er rimeligt at tro, at der bag Tobiashelbredelsen ligger en virkelig begivenhed; dette, at den gamle ved helbredelsen føler smerte, tyder ikke på, at den er at opfatte som et under.

Greeff vil betragte det som ret fastslået, at *Tobias* ikke kan have lidt af stær, dels fordi en sådan ikke kan opstå af den nævnte årsag, dels fordi han mener, at helbredelse af stær ved ydre manipulationer er en umulighed. — Hvad imidlertid den af patienten angivne årsag angår, forbavser det mig, at *Greeff* tillægger denne nogen betydning. Vi læger kender af erfaring, at praktisk talt alle vore patienter har tænkt sig en årsag til deres sygdom, men at denne årsag i reglen er urigtig eller usikker. Det er altid en eller anden ikke helt dagligdags begivenhed, der sættes i forbindelse med sygdommen. Der er intet til hinder for, at forholdet kan have været således med gamle *Tobias*; da hans alderdomsstær begynder at melde sig, sætter han den i forbindelse med den usædvanlige begivenhed med svalen, der iøvrigt næppe kan tænkes at have kastet sit skarn i begge hans øjne. Lidelser har desuden udviklet sig langsomt, således som grå stær plejer, thi *Tobias* siger, »jo mere de salvede mine øjne med lægemidler, des dårligere blev

mit syn ved de hvide pletter, indtil jeg blev helt blind.«

Greeffs påstand, at stær ikke kan helbredes ved ydre manipulationer, er i hvert fald urigtig, således som en blindehelbredelse, der foregik her i landet for få år siden, viser. Den er offentliggjort i *Hospitalstidende* 1911 af nuværende kredslæge *Jespersen* i Faaborg og ligner *Tobiashelbredelsen* påfaldende.¹⁾ Det drejer sig om en mand med énsidig stær, der en dag, da han graver i sin have, kommer i sved, og da sveden fra panden løber ned i øjet og generer ham, gnider han dette med knoen af sin hånd. Det overraskende resultat heraf var, at manden fik sit syn, og naboerne lagde mærke til, at den grå hinde, der tidligere havde været for hans øje, var forsvunden. Forklaringen til hans helbredelse var simpelthen den, at den fordunklede linse ved manipulationen var revet løs og var faldet ned i glaslegemerummet, hvorved pupillen var bleven fri.

Jeg tillod mig efter *Jespersens* meddelelse — også i *Hospitalstidende*²⁾ — at henlede opmærksomheden på ligheden med *Tobiashelbredelsen* og tror nu som den gang, at *Luther* havde ret, da han skrev stær, og *Rembrandt* havde ret, da han fremstillede helbredelsen som en reklination (ganske vist var det en reklination uden anvendelse af stærnål).

Desuden skal man næppe tillægge ordet leucom i

¹⁾ *Jespersen*, Et Tilfælde af spontan Luxation af den cataractøse Linse ind i Corpus vitreum. *Hospitalstidende*. Kbh. 1911. S. 1409.

²⁾ *K. K. K. Lundsgaard*, *Tobiashelbredelsen*. *Hospitalstidende*. Kbh. 1911. S. 1508.

Tobiasfortællingen altfor stor betydning. Professor *Buhl*, l. c., er ikke utilbøjelig til at mene, at der bag den græske text til fortællingen ligger en hebraisk grundtext, og gør netop ved *Luthers* oversættelsesfejl den bemærkning, at det jo kommer an på, hvad der har stået i grundtexten. — Hertil kommer, at Israellitterne, efter hvad *Hirschberg* meddeler i sin »Geschichte der Augenheilkunde«, benyttede det samme ord for hornhindepletter og stær, nemlig ordet *Jerōd*, og der er altså intet til hinder for, at dette ord kan have været benyttet i grundtexten.¹⁾

Jeg nævnte for Dem, at *Rembrandt* må have overværet stæroperationer for at kunne male billedet, og det er da også lykkedes *Greeff* rundt på Europas kunstsamlinger at finde ikke mindre end 7 skitsetegninger til det, og det fremgår tydeligt af dem, at de er gjorte på operationsstuen. Hvilken operatør der har vist *Rembrandt* operationen, mener *Greeff* også at kunne sige. De ved, at *Rembrandt* på anatomibilledet i Haag har malet anatomen *Tulp*, i hvis kreds han kom; nu havde *Tulp* netop blandt sine elever én, der beskæftigede sig med øjenoperationer, *Job van Meekren*, og ham kan det altså have været.

I *Heisters* »De cataracta glavcomate et amavrosi«, Altorfi 1713, findes et stæroperationsbillede. I en elegant stue sidder patienten, en dame, overfor operatøren, der her korrekt holder øjenlågene fra hinanden

¹⁾ *Hirschberg*, op. cit. S. 29. ירוד (*Jerōd*): Stær eller hornhindeuklarhed (Grundbetydningen kan, efter hvad *J. Barth* meddeler, ikke afgøres. *Preuss* tyder det som amblyopi).

med sine fingre. Allongeparykken passer ikke til vore forestillinger om aseptik. — I *Heisters* kirurgi vil De finde et andet billede af stæroperation.

Fig. 12. Reklination af stær. Efter kobberstik i Heisters *De cataracta glaucomate et amavrosi*. 2den udg. Altorfii 1720.

Da på overgangen mellem det 17de og 18de århundrede linsens rigtige beliggenhed og stærens sande

væsen var fastslået af de to franskmænd *Maître Jean* og *Brisseau*, var betingelsen for ideen til stærextraktionen dermed givet, og det blev altså *Daviel*, der først udførte den.

Ved anden lejlighed¹⁾ har jeg gjort opmærksom på, at ekstraktion af linsen på dyr dog formentlig er foretaget af guldsmageren *Borri* c. 100 år før *Daviel*. *Borri* imponerede sin datids videnskab ved en vidunderlig øjenoperation: han udtømte på fugle igennem et hornhindesnit øjets indhold, inddryppede sin gyldne vædske, og i løbet af kort tid fyldte øjet sig påny, og dyret kunde se.

Den danske videnskab, eller en del af den med *Ole Borch* og *Thomas Bartholin* i spidsen, lod sig, i hvert fald en tid, imponere af dette kunststykke, som *Borri* også gjorde for majestæten *Frederik III*, men hemmeligheden var egentlig lige til. *Borch* og *Bartholin* levede stadig i den forestilling, at linsen var synets hovedorgan, således som *Celsus* havde hævdet; når de så den komme ud af øjet, interesserede resten af indholdet dem ikke, så var det et under, om dyret igen kom til at se. Det er vel sandsynligt, at noget af glaslegemet er flydt ud med, men dette er dog hos fugle ganske godt beskyttet, fordi de i øjets væg har forbeninger, der hindrer, at det falder sammen. — Og *Borris* operation har simpelthen været en linseextraktion måske med tab af noget glaslegeme.

¹⁾ K. K. K. *Lundsgaard*, Guldsmageren *Borri* og hans vidunderlige øjenoperation, Tilskueren, Kbh. 1917. S. 262.

K. K. K. *Lundsgaard*, *Borri*—*Thomas Bartholin*—*Henrik Skriver*, Janus, Leiden 1918. S. 41.

Der er i virkeligheden heller intet til hinder for, at *Borri* kan have været bekendt med de virkelige anatomiske og fysiologiske forhold, da allerede på det tidspunkt enkelte røster havde hævet sig for, at stæren sad i linsen, og at det var linsen, man med sin stærnål »stødte fra tronen«.

Til trods herfor og til trods for *Maitre Jeans* og *Brisseaus* soleklare beviser varede det dog længe, inden sandheden helt trængte igennem; endnu 1719 meddeles i et fransk tidsskrift, at *Winsløv* ved et tilfælde af stær har fastslået, at linsen var uskadt, og at sygdommen bestod i en hinde.¹⁾

Men for at vende tilbage til *Daviel* og hans epokegørende opfindelse skal jeg vise Dem et interessant billede begivenheden vedrørende.

I 1756 opererede *Daviel* højre øje på den 24-årige maler *François de Voge*, der i to år havde været blind på begge øjne. Han var opereret på det venstre øje med reklination uden resultat. *Daviel* har beskrevet operationen omhyggeligt; straks efter linsens fjærnelse råbte *de Voge*, at han så.

Hvor fortræffeligt hans syn blev, kan vi den dag idag overbevise os om ved at betragte det allegoriske billede, som *de Voge* efter operationen tegnede for at hædre *Daviel* og hans opfindelse, og som *le Mire* stak i kobber.

Daviel, ledet af sin genius, ud af hvis hoved den hellige ild flammer, og som i hånden bærer stær-

¹⁾ Memoires Pour L'histoire Des Sciences & des beaux Arts (Mem. de Trévoux) 1719 S. 366.

instrumenterne, føres op mod berømmelsens tempel, der ligger bag stejle utilgængelige klipper. Templet vises ham af den medicinske opfindelses gudinde, der

Fig. 13. François de Voges billede i anledning af Daviels operation. Efter kobberstik af Noël le Mire.

bærer slangestaven og en hånd med et vågent øje. Ved siden svæver Praxis eller Erfaring med blyloddet,

der altid viser ret, og med passeren, hvormed hun måler alt.

Højere oppe ses Berømmelsen med sin fakkel og sin trompet, hun lyser og blæser *Daviels* ry over verden, medens solen øverst i billedet spreder skyerne på himlen, som *Daviel* spreder dem i mennesket.

Fig. 14. Stærextraktion. Tegnet af Chodowiecki 1772. Stukket i kobber til Lavaters »*Physiognomische Studien*«. 1775—78.

Nederst til højre ses en medaillon, over hvilken en hane og en slangestav. I medaillonnen findes *Daviels* portræt, der vises frem af malerens genius til kobberstikkerens.

Stikket er en stor sjældenhed. På et exemplar, jeg ejer, og hvorefter billedet er taget, har *Daviel* selv skrevet sit navn på bagsiden. Det samme er til-

fældet på to andre exemplarer, hvis existens jeg kender, deraf ét på vor Kobberstiksamling; det er vel derfor rimeligt at antage, at *Daviel* har signeret dem alle.

Med *Daviels* operation ophørte de vandrende stæroperatorers tid ikke; enkelte af disse erstattede reklinationen med ekstraktionen, det var f. ex. tilfældet med baron *v. Wenzell*, hvem *Chodowiecki* i 1772 fremstillede opererende på et billede, jeg her skal vise Dem (fig. 14). *Greeff*¹⁾ har ment, at billedet fremstiller en reklination, men *Hirschberg* hævder, at *v. Wenzell* i 1772 ikke mere gjorde denne operation.²⁾

Hermed skal jeg slutte disse bemærkninger om det lille operative indgreb, om hvilket man påstår, at øjenlæger altid skal tale, og som de aldrig kan blive trætte af at tale om.

Forklaringen til denne vor interesse er dog ganske naturlig. Operationen rummer på det lille felt, der er dens område, så mange muligheder for modifikation, at ingen storkirurgisk operation i den henseende overgår den; den giver i de få minutter, den under normale forhold varer, anledning til så megen spænding og sindsbevægelse, at man aldrig bliver blasert overfor den, og der er ingen grænser for de overraskelser, man kan opleve under efterbehandlingen.

Man fortæller, at en gammel stærstikker en gang på spørgsmål om, hvorledes han havde lært at gøre stæroperation, svarede, at den havde man først lært,

¹⁾ Op. cit. S. 69.

²⁾ Op. cit. S. 314.

når man havde ødelagt så mange øjne, at de kunde fylde en hat. Formodentlig var det den historie, min gamle lærer *Hansen Grut* tænkte på, da han en gang i en samtale om *Daviels* operation forsikrede, at jeg først vilde have lært at gøre den, når jeg havde fjærnet så mange linser, at de kunde fylde en høj hat. Den gang *Grut* sagde det, troede jeg, han spøjte, men siden da har jeg oplevet en del og er klar over, at der ikke var nogen overdrivelse i hans ord. Thi det er hemmeligheden ved stær-operationen, at den, hver gang man gør den, former sig forskelligt; deraf vor interesse, derfor trættes vi aldrig af den.

p/m

Skrifter udgivet af
»Dansk medicinsk-historisk Selskab«.

- J. LIND:** Om Lægeplanter i danske Klosterhaver og Klosterbøger. Udsolgt.
HOLGER MYGIND: Hygiejniske Forhold i Oldtidens Pompeji. Pris: 6 Kr.
HIPPOKRATES.
To polemiske Indlæg fra Lægekunstens første Dage. Pris: 3 Kr.
HJALMAR HELWEG: N. F. S. Grundtvigs Sindsygdом. Pris: 3 Kr.
HEDVIG LIDFORSS STRÖMGREN: Tandlækekonssten hos Romarna. Pris: 5 Kr.
FR. HALLAGER: Biskop Knuds Bog om Pesten. Pris: 4 Kr.

Paa **HENRIK KOPPELS FÖRLAG** er udkommet:

- DOMENICO COTUGNO:** Betragtninger over Ischias nervosa. Oversat fra Latin af Johannes Helweg. Pris: 4 Kr.
EDV. EHLERS: Folkesyphilis i Danmark. Pris: 3 Kr.
J. W. S. JOHNSON: Johann Clemens Tode. Pris: 3 Kr.
GORDON NORRIE: Københavns Garnisonssygehus 1818—1918. Pris: 6 Kr.